

IV.

Mužské taneční projevy

LIDOVÉ TANCE

Z ČECH, MORAVY A SLEZSKA

Verbůňk

**NA STRÁŽNICKU, VESELSKU
A UHERSKOOSTROŽSKU**

LIDOVÉ TANCE

Z ČECH, MORAVY A SLEZSKA

ŘADA DRUHÁ
Mužské
taneční projevy

DÍL IV.

Verbuňk

NA STRÁŽNICKU, VESELSKU
A UHERSKOOSTROŽSKU

ZPRACOVAL
JAN MIROSLAV KRIST

(Doprovodná publikace ke stejnojmenné videokazetě)

REDAKČNÍ RADA

Mužských tanečních projevů:

Mgr. Jan Čumpelík

Zdenka Jelínková

PhDr. Jan Krist

Mgr. Jan Miroslav Krist

MgA. Jan Maděrič

PhDr. Vlasta Ondrušová

PhDr. Karel Pavlišťík, CSc.

Recenzovali:

PhDr. Danuše Adamcová

PhDr. Karel Pavlišťík, CSc.

© Ústav lidové kultury ve Strážnici 2002

ISBN: 80-86156-54-0

STRÁŽNICKO, VESELSKO A UHERSKOOSTROŽSKO

PŘEDMLUVA

Již při vytváření základní řady videoencyklopedie *Lidové tance z Čech, Moravy a Slezska v letech 1992-1996* bylo jasné, že mužské taneční projevy jsou v ní zachyceny jen kuse, zejména ty, které mají výrazně improvizální charakter a přitom si zachovaly regionální stylovost. Ostatně nutnost věnovat pozornost hlubšímu studiu těchto jevů byla konstatována již na I. semináři o slováckém verbuňku ve Strážnici roku 1987 a opakována na II. a III. semináři v letech 1988 a 1989¹.

Avšak teprve v r. 1998 byly vytvořeny předpoklady k jejich postupnému zachycování v potřebném rozsahu a rozhodnuto o vytváření druhé řady *Lidových tanců z Čech, Moravy a Slezska* s podtitulem *Mužské taneční projevy*, v níž dosud vyšly díly „Verbuňk na Kyjovsku“, „Verbuňk u hanáckých Slováků“, „Verbunk na Podluží“ a „Verbuňk na Uherskohradištsku a Uherskobrodsku“.

Cíl této řady je totožný s cílem řady základní: vytvořit komplexní a spolehlivý pramen poznání regionálních typů a stylů tanců, jak je dodnes uchováli současní nositelé lidových tanečních tradic. Avšak specifika tohoto tanečního materiálu si vynutila na rozdíl od řady základní jiný způsob zpracování. Větší důraz na detaily a jejich stylové variování si vyžádaly komentář přímo na kazetě. Tato publikace je tedy textovým doplňkem, rozšiřujícím informace uvedené na stejnojmenné videokazetě věnované tanci verbuňku v oblasti, která je vymezena národopisnými subregio-

ny Strážnickem, Veselskem a Uherskoostrožskem, které spolu po taneční stránce úzce souvisejí, jak bude vyloženo dále.

Autor děkuje Janu Gajdovi, ing. Jiřímu Gazárkovi, mga. Janu Maděričovi, dr. Karlu Pavlišťíkovi, CSc. a Milanu Zelinkovi, kteří jako pracovní skupina pro přípravu této videokazety prostudovali 148 shromážděných pohybových snímků z let 1945 - 2002, spoluvytvářeli charakteristiku současné podoby verbuňku v této oblasti a přinesli cenné podněty pro scénář kazety i pro tuto publikaci, dále dr. Danuši Adamcové, která ochotně dala k dispozici svoji podnětnou diplomovou práci „Taneční tradice ve Strážnici a okolí“, a mga. Janu Kružíkovi za objasnění některých hudebních detailů.

■ ÚZEMNÍ VYMEZENÍ

Vyjdeme-li z roztřídění slováckých krojů Josefem Klvaňou², který do něj zčásti zahrnul i hledisko dialektologické, obsahuje námi zkoumané území oblast krojů uherskoostrožského, veselského, strážnického a rohateckého, které Klvaňa zařazuje mezi kroje dolácké či dolské, dnešní národopisnou terminologií tedy do oblasti slováckého Dolňácka³. Novější badatelé na základě výzkumů z jiných oblastí lidové kultury a změn, které v průběhu 20. století nastaly, tu vymezují Strážnicko⁴ obcemi Strážnice, Petrov vč. bývalé samostatné obce Zvolenova, Sudoměřice a Radějov, Veselsko nejnověji⁵ Veselím nad Moravou, jehož součástí jsou dříve samostatné obce Veselí Předměstí, Milokošť a Zarazice, dále Hroznovou Lhotou, Kozojídkami, Žeravinami, Tasovem, Vnorovy s dříve samostatnými Liděřovicemi, pak Tvarožnou Lhotou, Kněždubem, Moravským Pískem, který Klvaňa umísťuje do Veselska jen zčásti, a Blatnicí pod svatým Antonínkem a Blatníčkou, které podle kroje řadí do Uherskoostrožska. Do toho pak podle Klvani dále patří Ostrožská Lhota (u Klvani Ostrá Lhota), Ostrožská Nová Ves s dříve samostatnou obcí Chýlicemi, a Uherský Ostroh s dříve samostatnými obcemi Předměstí u Uh. Ostrohu a Kvačice, konečně také Hluk. Rohatec novější badatelé do žádné z těchto oblastí nezařazují, ale máme za to, že má nejbližší ke Strážnicku.

Budeme-li se držet hlediska tanečního, musíme vzít v úvahu zjištění Zdenky Jelínkové, největší moravské badatelky v této oblasti, která považuje Veselsko

s Moravskopíseckem a Bzeneckem za jednu taneční oblast⁶, avšak Uherskoostrožsko vč. Blatnice a Blatničky⁷ řadí s Napajedelskem a Bílovickem k Uherskohradištsku⁸. A při výčtu názvů verbuňku na Strážnicku ve své studii Mužské taneční projevy⁹ jmenuje také obce Kněždub, Rohatec, Tasov, Tvarožná Lhota, Veselí a Vnorovy.

Dosavadní znalosti o soudobém verbuňku nás přivedly k názoru, že lze obce vyjmenované v prvním odstavci této kapitoly, pokud se v nich tento tanec vyskytuje, považovat za jednu oblast s výjimkou Hluku, který má zřetelné vazby na verbuňk uherskohradištského rázu. Avšak ne všechny z nich se nám podařilo z hlediska verbuňku prozkoumat. Současně upozorňujeme na jev, který jsme zaznamenali na videokazetě, že mezi nejmladší generací tanečníků nejen Uherskoostrožska, ale i Veselska se šíří prvky stylu uherskohradištského.

Dále musíme poukázat na zvláštnosti lidové kultury ve Strážnici oproti okolním obcím nejen vlastního Strážnicka, jak je specifikováno výše, ale i v širším rozsahu. Zdejší rolnická vrstva, hlavní nositelka lidové tradice, se z rozličných důvodů, mezi nimiž bylo zejména dlouhé soužití s vrstvou městskou, odlišovala od rolnických vrstev na vesnicích a z toho vyplývala specifika m. j. také v podobě a životnosti zvyků, hudebního a tanečního folkloru. Tato zjištění se vymykají rámci naší publikace a pojednala o nich již řada badatelů¹⁰.

■ SLOVÁCKÝ VERBUŇK

Mezi mužské tance skočného charakteru patří slovácký verbuňk¹¹. Je tancem improvizovaným a zvláštního rázu, neboť ačkoliv se převážně tančí hromadně, každý z tanečníků přitom tančí sám za sebe jako výraz své regionální a místní příslušnosti, svého tanečního umění a povahy. Tancuje se na určitý okruh písní, mezi nimiž od druhé poloviny 19. století převládají tzv. novouherské. Název tance je odvozen z německého slova Werbung, tj. najímání, ucházení se, a z praxe náboru do vojenské služby, prováděného u nás do r. 1781 a v bývalých Uhrách až do r. 1848¹², m. j. za účasti profesionálních vojenských tanečníků¹³, jejichž projev byl asi jedním z impulzů ke vzniku tohoto tance. Souvislost tance s vojenským životem je patrna z textů mnohých verbuňkových písní, ale i tanečních figur a organizace tance např. v některých slovenských regionech.

Verbuňk je v rozličných formách (nejen sólových, ale i skupinových, ba dokonce párových) rozšířen v Maďarsku a na Slovensku¹⁴, u nás je domovem jen na Slovácku, kde se pro něj užívají nebo užívaly i jiné názvy - cifra (= ozdoba, nejen taneční), cifrování, cifruňk, čardáš, čardášování, verbunk, verbování, skákání, grepčení (grebčení). Někdy se rozlišuje: výrazy verbuňk, zaverbovat si pro kompletní tanec, výraz cifrování pro mužský taneční projev v průvodu, při párovém tanci ap. Cifra se rovněž říká jednotlivé taneční figuře verbuňku či cifrování. Ve zkoumané oblasti se dříve nejčastěji používal výraz čardáš, později cifra, cifrovat, v současnosti nejvíce verbuňk. Ale verbovat, zaver-

bovat si znamená však také veselit se, zařadit si.

Slovácký verbuňk má obvykle tři části: **předzpěv**, při němž je pohyb tanečníka, pokud nestojí společně s ostatními ve vázaném půlkruhu, velmi individuální, **taneční část pomalou**, kterou v hudecké či cimbálové muzice kontráš hrají smykem zvaným *duvaj*, a **taneční část rychlou**, která se hraje na tzv. odrážku. Ve Strážnici obvykle zařazují mezi část pomalou (zde M. M. = kolem 100) a rychlou (zde M. M. = kolem 230, současní souborové tanečníci a muziky mají tendenci dále zrychlovat) ještě část středního tempa (zde M. M. = kolem 140), která se hraje stejným způsobem, jako část rychlá. Je to mezi dolňáckými verbuňky zvláštnost. Podobné tempo jako pravidlo známe jen z verbuňku hanákoslováckého, na Podluží z tzv. verbuňku trnavského a z cifrování při polce na Kyjovsku, Podluží a v kraji hanáckých Slováků. V poslední době se šíří zvyk po taneční části pomalé si zazpívat další sloku písně a pak pokračovat buď opět částí pomalou nebo některou z částí dalších. Dobří tanečníci používají v každé z tanečních částí jiné cifry.

Vznik verbuňku není ještě dostatečně probádán. K jeho předchůdcům patří tzv. mládenecké tance, ale i jiné pohybové formy z nichž se postupně vyvinul. Patří k nim tance do skoku, soutěživé tance o to, kdo výše vyskočí (Z. Jelínková zaznamenala jejich dřívější výskyt i na Strážnicku¹⁵), individuální projev chlapce v točivých tancích, dále - a asi především - přizdobovaná (cifrovaná) chůze mužů v průvodech a při obřadních občůzkách a snad další tance se soutěživými prvky¹⁶. O vlivu verbování-najímání na vojnu jsme se již zmínili. Dalším impul-

zem bylo zřejmě též rozšíření písní novouherského stylu¹⁷. Ve Strážnici předcházela soudobému verbuňku tzv. cifra, mužský taneční projev, zprvu dokonce sólový, před točivým párovým tancem danajem. Známa strážnická zpěvačka Marie Procházková (1886 – 1986) o tom vyprávěla: *„Při danaji jeden zpíval, né jak včil všecí. Tož ten pacholek si šel před muziku a zaplatil si. A sám si zazpíval nějakú tú cifru. A sám aj cifroval.“*¹⁸ K této cifře se původně zpívaly písně, které nebyly novouherského charakteru, někdy dokonce i písně, které jinak příslušely následujícímu párovému tanci. Z dialogu J. Pajera s M. Procházkovou k danajové písni Ztratila sem, ztratila: Pajer – *„To je danaj?“* Procházková – *„No ano, tož ale to aj cifrujú. No tož včil že temu říkajú verbunk? Ja tak. Tož indá, dyž si šel ten chlapec zazpívat, tož napřed si zazpíval na cifru, víte? Nejakú pěsničku, túto Ztratila sem, ztratila, alebo aj ten, Hájičku zelený. A zazpíval. A včil on zazpíval tú pěsničku a včil tam on se tak hojásal (= předváděl). A tá muzika začala takovou mezihru (zpívá cifrovou mezihru).“*¹⁹ Uvedené rozdílly mezi cifrou a verbuňkem jsou nyní ve Strážnici setřeny.

*Josef Vajčner-Plaček st. na pódiu Mezinárodního folklorního festivalu ve Strážnici r. 1974.
(Z archivu M. Vajčnerové.)*

■ VERBUŇK VE ZKOUMANÉ OBLASTI DO 2. SVĚTOVÉ VÁLKY

Ač je lidové kultuře této oblasti, zejména pak Strážnici, věnována poměrně rozsáhlá literatura, o verbuňku ve starší době se z ní mnoho nedovídáme. Věra Šepláková²⁰ uvádí, že při otevření nové gymnaziální budovy ve Strážnici r. 1899 vystoupila místní rolnická mládež a m. j. chlapci zacifrovali. Zpěvačka Marie Procházková ve vzpomínkách na dobu, kterou převážně můžeme klást do prvního desetiletí 20. století, uvádí (jak jsme již upozornili), že párový tanec danaj začínal sólovým mužským tanečním projevem, zvaným cifra²¹, ale také, že se cifrovalo ve svatebním průvodu²² a že si zacifroval i ženich před prvním tancem s nevěstou²³. Do let před 2. světovou válkou snad můžeme zařadit i další zjištění z Petrova, Sudoměřic, Vnorov, Kněždubu, Radějova, Rohatce, Tasova, Tvarožné Lhoty a Veselí²⁴, v nichž Z. Jelínková uvádí názvy v jednotlivých obcích pro tento tanec užívané – nejčastěji čardáš (ve všech obcích vč. Strážnice) a cifra²⁵, pak také cifry, cifruňk, cifrování, jednou verbunk (Radějov), dvakrát verbuňk (Rohatec, Strážnice). A ve vyprávění pamětníků z Rohatce je zmínka o verbování ženáčů²⁶ o hodech.

Přesto máme kusé popisy, které můžeme vztahovat k tanci tohoto období. Uvádíme je zde v doslovném znění.

D. Adamcová²⁷: „Původní strážnická cifra založená na pohybech nohou od kolen dolů, skládajících se z přeskoků pravé přes levou a naopak (tzv. nůžek) střídaných s předkopáváním a zakopáváním...“ „Strážničan cifroval poměrně vzprímený v úzké krojové košili s rukama zezadu v bok,

v košili „parádní – šlingrované“ držel jednu nebo i obě ruce mírně pokrčené v lokti přibližně ve výši hlavy. Postoj s rukama za zády byl charakteristický pro starší generaci.“

Jan Gajda, dlouholetý člen poroty obnovené Soutěže o nejlepšího tanečníka slováckého verbuňku na MFF ve Strážnici: *Strýc Gajdík - muzikant* (František Gajda, nar. 1925 – pozn. JMK) říkával: „Petrovjané cifrujú, tak dyž vypustíš jalůvky ze chlěva!“ Bylo to vulgární přirovnání, ale sedělo. Tento způsob verbování na Strážnicku už - bohužel - zcela vymizel.²⁸ O strážnických tanečnících kromě Vajčnerů-Plačků: „...ti ostatní skákali jak Petrovjané, jak jsem jich kdysi viděl, na rovné nohy, cosi tam pleskli, pokud jim ruce dovoľovaly...“²⁹

Popisy Z. Jelínkové v práci Mužské taneční projevy se podle našeho názoru vztahují k tomuto období jen zčásti, proto je citujeme v další kapitole.

O charakteru tohoto mužského projevu z ostatních obcí zkoumané oblasti nemáme žádné zprávy.

VZNIK A VÝVOJ SOUDOBÉHO VERBUŇKU

Všichni, kdož se tímto tématem dosud zabývali, shodně uvádějí, že u zrodu soudobého verbuňkového stylu ve Strážnici byl František Vajčner st. (1893 – 1974) z rodu, označovaného přízviskem Plačci, a jeho dva synové František ml. (1927 – 1975) a Josef st. (1935 – 1999). Avšak, jak již bylo řečeno, známe jen kuse podobu tance, na kterou F. Vajčner st. navazoval. V této souvislosti není nezajímavé připomenout, že Strážničané kdysi jezdili k vojenskému odvodu do Kyjova a později se zase do Strážnice sjížděli odvedenci z okolních vesnic, vč. sousedního Hornácka³⁰. A cifrování bylo vždy hlavní doménou odvedenců.

Vítězslav Volavý (1922 – 1983), legendární strážnický primáš, první a dlouholetý ředitel zdejšího dnešního Ústavu lidové kultury, napsal v nekrologu za Františkem st.: *„Ve chlapecké cifře se však projevoval u něho vliv úzkého přátelství s Karlem Holanem z Hodonína, skvělým tanečníkem a zpěvákem z brněnského krúžku, který ho inspiroval svými znalostmi i mimo slováckých tanců, což u vnímavé a pohybově nadané osobnosti Vajčnerově znamenalo vytvoření si vlastního osobitého stylu, přesahujícího pohybovou jednoduchost starostrážnickou. Široký rozmach nohou s mírným nadskokem v předtaktí a následující otočkou v podřepu je dnes neodmyslitelnou figurou nadaných strážnických tanečníků, podobně volné „nůžkové“ překládání do stran i dopředu v pomalé části verbuňku.“*³¹ Ostatně jako tanečníka si ho všiml už Vladimír Úlehla: *„...tak nějak svěže vypadá... ačkoliv se přece už dvakrát zúčastnil*

*mohutné cifry, a vy jste na něm mohli oči nechat, jak přisedal k zemi a vyletoval zas celým tělem ke stropu, to vše lehounce, bez námahy...*³² (a to měl 47 let, máme-li Úlehlovi věřit, že skutečně popisoval schůzku strážnického Slováckého krúžku v únoru 1940 a že pasáž není reminiscencí na krúžek dřívějších let). Ve své diplomové práci mu věnuje pozornost Danuše Adamcová a shrnuje: „Své taneční umění předal však dál – svým synům Františkovi a Josefovi a jeho odkaz působením souborů daleko přesáhl rámec jeho rodiny. Dodnes koluje ve strážnickém lidovém tanci kus jeho vlastního interpretačního umění, vycházejícího ze stálé potřeby tvořit a vyjadřovat se po svém.“³³ Jan Gajda označuje oba jeho syny za své učitele, především však Františka ml.³⁴ Uvedl také: „Vajčneri byli nadaní tanečníci, ti cifrování uvedli do této bohaté podoby...“³⁵ A J. Vajčner st. svým účinkováním ve strážnických souborech působil na podobu zdejšího verbuňku téměř až do posledních let svého života (jeho tanec máme zachycen ještě v r. 1994 v pořadu ke 45. výročí souboru Danaj).

Zde je na místě uvést popisy strážnického verbuňku od Z. Jelínkové: „Staré cifry byly jednoduché a pro Strážnici typické (F. Vajčner – Plaček, F. Jamný). Tanečník, ruce za zády, někdy hřbety rukou posunuty až k bokům, postupuje nejprve kroky vlevo nebo vpravo stranou (nejprve jedním, pak druhým směrem) a křížením druhé nohy jednou vpředu, jednou vzadu (koleno vytočeno zevnitř), v mírném podřepu. Kroky jsou pevné, určité. Pak následují poskoky na jedné noze (někdy i opakovaně) s přednožováním druhé nohy a s potlesky na holénku. Úkroky s kří-

ženými přešlapy a s občasným podtrhem jedné nohy a s potlesky o holénku, kroky a poskoky s potlesky do dlaní se opakují po celou pomalou část. Ve druhé – rychlé části následují poskočné a skočné cifry, ale rovněž střídmější. Někdy tanečník skočí až k zemi a opět vyskočí do výšky.³⁶

František Vajčner - Plaček st. se známou strážnickou zpěvačkou Marií Procházkovou asi v letech 1963 - 1964. (Z archivu M. Vajčnerové.)

Další popis rozvádí některé pohybové fáze podrobněji:

- „1. Po zpěvu tanečník asi 3x zatleská.
2. Následují poskoky na jedné noze, druhá odráží od země přední částí chodidla (1. doba), přednožuje a tleská na holénku (2. doba). Poskoky jsou prokládány přešlapy s křížením druhé nohy vpředu a vzadu, střídavě jedním a druhým směrem. Vše v mírném podřepu.
3. Mohou být vystřídány poskoky:
 - a) pouze na jedné noze, např. na pravé, levá pokrčena přednožmo, potlesk pr. rukou na levou holénku.
 - b) poskakuje střídavě na pravé a levé noze. Potlesky jako v a).
4. Přeskok z jedné nohy na druhou (ruce v bok), druhá se dotkne špičkou země skřížmo před nohou výkročnou. Provádí se oběma směry opakovaně za sebou.
5. Sunutí jednonož stranou vytáčením střídavě špičky a paty stojné. Druhá noha koná různé doprovodné pohyby, kmitem přednožuje dovnitř.“³⁷

Vidíme, že sběratelka v bodu 2. a 3. zachycuje především část onoho vajčnerovského „rozcházení se“ v úvodu pomalého a někdy i středně rychlého verbuňku, které vidíme na kazetě v mnoha provedeních a dovedl do dnešní podoby asi F. Vajčner ml. (Jan Gajda: „Nejdříve pomalý rozchod, při něm se rozhlédnu kolem sebe, jaký je to prostor, zda jsem sám nebo s kým se mám měřit, soutěžit, zápasit, vždycky se tato figura dělala do úhlu 45°, protože se přitom prostor lépe hledá a lépe se do něho vrací. Tak nás to učil Franta.“³⁸), bod 4. vidíme na kazetě nejlépe v projevu J. Gajdy na snímku čís. 9 podle soupisu snímků v příloze této publikace, zajímavé však je, že Z. Jelínková

ani nezmiňuje otáčku do dřepu či podřepu a z něho, na niž upozorňuje již V. Volavý a která je pro soudobý strážnický verbuňk ve všech částech velmi charakteristická.

D. Adamcová se k soudobé podobě strážnického verbuňku ve své diplomové práci vyjadřuje takto: *„Dnešní podoba verbuňku je záležitostí poměrně mladou. Ve svých základech verbuňk vycházel ze samorostlého niterného mužského tanečního projevu před muzikou. Individuální projev tanečníků místy provázející točivý tanec danaj vycházel ze stejného pohybového základu. Původní strážnická cifra založená na pohybech nohou od kolen dolů, skládajících se z přeskoků pravé přes levou a naopak (tzv. nůžek) střídaných s předkopáváním a zakopáváním se v průběhu padesáti a více let působností vynikajících individualit, jakou byl např. František Vajčner-Plaček (k tomu pozn. 42 na s.108: F. Vajčner-Plaček rozšířil strážnickou cifru např. o chození v pomalejší fázi, nadskočení a otočení ve výskoku.), později vlivem činnosti krúžků a souborů, event. folkloristického festivalu, pořádaného ve Strážnici, rozrostla do dnešní bohatosti tvarů. Ani vysoká estetická stránka současného podání verbuňku však v mnohém nestačí uspokojit vžitou jednoduchost a vitalitu původní cifry v očích dnes již pasivních nositelů.“*³⁹

Projev všech strážnických tanečníků na videokazetě a jejich srovnání s J. Vajčnerem st. dokazuje nakolik zdejší soudobý verbuňk tomuto rodu vynikajících tanečníků (Josef Vajčner ml. [1968 – 1998], syn J. Vajčnera st., zvítězil r. 1990 v soutěži verbířů na MFF Strážnice a několikrát získal další z předních míst) za svou podobu vděčí. Ostatně, verbuňk, právě tak jako ostatní lidové tance, se tu

nyní traduje výhradně v souborech⁴⁰. Přesvědčili jsme se o tom sami v malém průzkumu v listopadu 2001: všech oslovených sedm tanečníků ve věku od 25 do 65 let se naučilo tančit verbuňk v souboru nebo v souvislosti s vystupováním s ním (nejstarší z nich), z nich pět jmenovalo mezi svými konkrétními vzory J. Vajčnera st.⁴¹

Z již citovaných výzkumů Z. Jelínkové a diplomové práce D. Adamcové⁴² víme, že verbuňk máme doložen v dalších devíti obcích. Ale o jeho charakteru, ba většinou i existenci, nemáme ani z doby po r. 1939 téměř žádných zpráv. J. Gajda uvádí, že v letech 1957 – 1959 působil on a další Strážničané v souboru Prespolan ve Veselí, kde ale nikdo neuměl cifrovat a verbuňk tam přinesli oni⁴³. Avšak Alena Bartošíková cituje ve své publikaci O Veselí a Veselanech vyprávění Vladimíra Salčáka, autora písní pro dechové hudby, o hodech ve Vnorovech asi v polovině 90. let 20. stol.: *„Muzika přestala hrát a najednou „vletěla“ do sálu chasa, a aniž by věděli, že jsem tu, začali zpívat „Ve Znorovách u Spinečku“... To je můj „umělý“ verbuňk a ti Vnorovjané ho za rok trvání vzali za svůj. Muzikanti museli vzít nástroje a začali hrát. Tam bylo snad osmdesát verbířů, tam verboval, kdo měl „ruky, nohy“, kluci většina v riflích.“*⁴⁴

A tak musíme mít za to, že v obcích mimo Strážnici byla tradice tohoto tance většinou přerušena, obnovila se a obnovuje až s postupným vznikem krúžků, folklorních skupin a souborů v průběhu druhé poloviny 20.⁴⁵ a počátku 21. stol. podle různých vzorů. Z toho hlediska jsou zajímavé výpovědi některých tanečníků. Jaroslav Konečný (1953), původem z Lidéřovic: *„Verbovat sem sa*

naučil v souboru *Radošov* a samozřejmě jako kluk jsem chodíval do Strážnice, z Liděřovic jsme to měli přes lúky, tak improvizuji víceméně něco. Je jasné, že je to pomíchané: Podluží, Dolňácko, trošku Horňácka, protože v Radošově nás učil ještě Jura Slováků verbovat, a to je Horňák, a v Brně něco ve Slováckém krúžku.“ Vojtěch Bílek (1956) z Veselí: „Cifrovat jsem se učil ještě ve starém, původním Radošovu, který založil pan Smutný. Nás učili cifrovat z Horňácka cifrmajstři, ale my jsme se vždycky radši dívali na strážnický verbuňk v podání Danaje a Slávka Volavého, tak to se nám velice líbilo, ale takový verbuňk, tady ve Veselí, to tady nebylo.“ Jaromír Matuška (1964) z Veselí: „Začal jsem tancovat v 15ti letech v souboru *Radošov*. Verbuňk jsem se učil tancovat pod vedením starších kolegů, kteří mi předávali své zkušenosti a jakési zákklady. Vlastní, jakýsi osobitý výraz a taneční projev jsem získal dalším tréninkem, trochu ohlédnutím i po jiných regionech, a tak člověk si postupně přibíral nějakou tu cifru vždycky navíc a postupně si rozšiřoval takový základ, který mně zůstal. Kolik z toho, nakolik je to ryze z Veselska, těžko říct, protože člověk, když viděl něco zajímavého na Podluží, tak to tam někdy použil, nebo ve Strážnici, po případě - pro nás blízko bylo Slovensko, takže i z tamy jsme někdy vyčerpali určité rychlé prvky, které se nám líbily.“ Václav Radoch (1975) z Ostrožské Lhoty: „Verbovat jsem se učil tak různě a vzor jsem neměl žádný. Na besedách u cimbálu a co jsem jezdil po souboroch, jsem tančil v Dolňácku v Hluku a v Ostrožské Lhotě tančím v souboru *Háječek*.“⁴⁶ V malých průzkumech, uskutečněných v listopadu 2001 a březnu 2002 bylo osloveno 17 tanečníků ve

věku od 23 do 49 let, z nich 15 se naučilo verbuňk v souboru a dva uvedli soubor a to, co pochytili na besedách u cimbálu mimo soubor vlastní.

Z vystoupení členů strážnického souboru Danaj v Muzeu vesnice jihovýchodní Moravy ve Strážnici při stavění máje r. 2002. (Z archivu souboru.)

■ HUDEBNÍ DOPROVOD

Jako jinde na Slovácku zde byla nejstarší hudbou gajdošská, později hudecká⁴⁷. Např. v Blatnici na přelomu 19. a 20. století hráli primáš, kontráš a basista, které někdy doplňovali klarinetista a flétnista, nějaký čas vedle dechové hudby, a docházeli sem občas i hudci z Hluku. S dechovou hudbou pronikla do obce harmonika a hrávala také k tanci⁴⁸. Hudecká kapela je připomínána rovněž v Rohatci⁴⁹.

Ke zvláštnostem lidové kultury ve Strážnici patří, že zde hudecké muziky dlouho přežívaly. I tu je připomínána nejdříve muzika gajdošská (v r. 1833⁵⁰), Leoš Janáček se v r. 1892 setkal s Ráčkovou tříčlennou (2 housle – prim a kontr, basa) hudeckou kapelou⁵¹, která kolem r. 1900 hrála rozšířena o dechové nástroje (klarinet, křídlovka a baskřídlovka). Ta byla postupně (okolo r. 1910) nahrazena muzikou Mlýnkovou, jež podle potřeby hrávala ve smyčcovém i dechovém obsazení nebo jako tzv. štrajch⁵², tj. seskupení houslí s jinými nástroji (a nejrůznějšího složení). Ostatně štrajchy byly na Slovácku obecným jevem a udržely se místy až do konce čtyřicátých let 20. století⁵³. Po 1. světové válce vznikla ve Strážnici velká dechová kapela a smyčcovou hudbu pak udržovala jen malá skupina členů Mlýnkovy kapely⁵⁴, již máme doloženu ještě v r. 1937⁵⁵.

Dechové hudby, které byly v této oblasti zakládány od 80tých let 19. století, velmi brzy ovládly většinu tradičních tanečních příležitostí a hudecké kapely postupně zanikly. Všechna tato hudební seskupení hrávala k tanci, musíme

tedy předpokládat, že i k verbuňku. K zakládání hudebních těles, programově se hlásících k lidovým tradicím této oblasti, dochází až v padesátých a šedesátých letech 20. století. Ale dechová hudba, kromě dalších, novějších hudebních žánrů, stále vévodí. Avšak dnes při tradičních příležitostech, např. o hodech, tam, kde je k dispozici hudecká či cimbálová muzika, hraje k verbuňku především ona.

Poněkud jinak se vyvinula situace ve Strážnici, kde na tradici hudeckých kapel bezprostředně navázala muzika zdejšího Slováckého krúžku, založená spolu s krúžkem již r. 1912. F. Hořák cituje Jiřího Pajera Z historie strážnických hudců: *„Na gymnáziu vznikla ... šestičlenná hudecká muzika, jejímž inspirátorem byl Jan Poláček, pozdější význačný sběratel lidových písní. Její styl hry byl zpočátku závislý na „cikánském“ stylu velické a myjavské muziky, ale záhy se dospělo k názoru, že je nezbytné čerpat z místních lidových tradic. Proto vstoupili do učení k Janu Mlýnkovi staršímu, který je ochotně přijal a posháněl i přežívající členy Ráčkovy muziky Gajdu – Pišteláka a Pánka. Došlo tak k vytvoření zvláštní symbiózy autentického domácího projevu s ještě nevytříbeným postojem mladých studentů. Když se teď hovoří o této studentské muzice jako o jedné větvi v pokračování tradic, je tato formulace v mnohém oprávněná.“*⁵⁶

Avšak krúžek byl záležitostí inteligence, rolnická vrstva v něm až na výjimky nebyla zastoupena⁵⁷, a jeho kapela, již vedl a primášoval Jan Horný a jejíž personální obsazení se mezi světovými válkami značně měnilo, mimo krúžek mnoho nehrávala⁵⁸. Do této kapely přišel Vítězslav Volavý, který po čase založil muziku vlastní a asi od podzi-

mu 1943 ve Strážnici působily dvě novodobé cimbálové muziky – „stará“ Jana Horného a „mladá“, vedená primáškem Slávkem Volavým⁵⁹.

Verbuňk stárků při vystoupení domácí chasy na hodech v Petrově 28. 9. 2002. (Foto Rudolf Chudoba.)

Verbuňk členů strážnického souboru Demizón v pásnu Jiřího Rychického „Vojna“ 29. 9. 2002. (Foto Rudolf Chudoba.)

Taneční příležitosti

Všude byly hlavní taneční příležitosti spojeny především s výročními zvyky. Tak např. v Blatnici se uvádí zábava fašanková neboli masopustní, velikonoční, bezprostředně po postavení máje v prvou májovou noc a před kácením máje o poslední květnové neděli, dožínková slavnost, vinobraní, Kateřinské hody⁶⁰. Ve Veselí hodová a na masopustní pondělí⁶¹. V Rohatci fašanková, volební stárků, hody, hodky, kateřinská a štěpánská⁶². D. Adamcová uvádí: *„Cyklus tanečních zábav začínal fašankovým obdobím, kdy se v 1. pol. 20. stol. konaly již jen plesy. Z posledních tří dnů - neděle, pondělí a úterý – se ve Strážnici samé v neděli netančilo, basa v úterý se zde pochovávala na přelomu století, déle se to udrželo v Sudoměřicích a Vnorovech, v Petrově to zaniklo. První tancovačka po postě byla na Velikonoční pondělí a pak byly téměř týdně či čtrnáctidenně. Májová veselice v meziválečné době bývala jen ve Strážnici, v ostatních obcích až od 50. let. V letním období se pořádaly tzv. výlety – ve Strážnici do petrovských Plží (docházeli tam i Petrovjané a Sudoměřičané) a na Přívoz, ve Vnorovech do Topůlek – a poutě k patronům, které večer přecházely v taneční veselí. Další taneční příležitostí byly dožínky ve všech sledovaných obcích. Ve Strážnici, Petrově a Sudoměřicích bývalo slavnostní zarážení hory a později pak vinobraní. Vrcholnou slavností roku s několika tanečními zábavami bývaly hody: ve Strážnici a Petrově na sv. Martina (11. 11.), ve Vnorovech na sv. Alžbětu (19. 11.) a v Sudoměřicích na Krista-Krále (28. 10.). Poslední zábavou před adventem*

byla Kateřinská, ojediněle býval mikulášský večírek, naposledy se tancovalo na Štěpána a na Silvestra, ale ne ve všech sledovaných obcích.“⁶³ Nakolik se při těchto příležitostech cifrovalo, nevíme, kromě těch obcí, kde byla cifra pevně spojena s domácími točivými tanci, ale ty už se kolem první světové války a zejména po ní přestávaly tancovat.

Další velkou a důležitou taneční příležitostí bývala svatba. Pro dorůstající mládež, kromě jen pro ni určených „zábav“ většinou po „mlatevňách“⁶⁴, byla jedinou příležitostí, kdy mohla praxí přejímat taneční repertoár dospělých.

Verbuňk ve zkoumané oblasti dnes žije jen v souborech a na akcích, které s nimi souvisejí – tedy při nácviku souborového repertoáru a jeho prezentaci na pódiu, na besedách u cimbalu, pokud je soubory nebo jiné organizace pořádají, při dosud živých nebo obnovených výročních zvycích (které se v této oblasti pořádají nyní vždy za nějaké spoluúčasti souborů) a na zábavách s nimi spojených, někde i na plesech, pozvou-li pořadatelé kromě jiných hudeb i muziku cimbálovou.

Vítězslav Hofák (1974) ze souboru Žerotín ze Strážnice. (Z archivu ÚLK ve Strážnici.)

Poznámky k textu

- 1 Průběh seminářů a referáty na nich přednesené byly uveřejněny ve sborníku Slovácký verbuňk v teorii a praxi, sestavili Krist, J. M. a Pavlišťík, K., Strážnice 1993.
- 2 Kvaňa, J.: Lidové kroje na Moravském Slovensku. In: Národopis lidu československého, díl I., Moravské Slovensko, svazek I., Praha 1923, s. 107n a 127n.
- 3 Jeřábek, R.: Etnické a etnografické skupiny a oblasti. In: Jančář, J. s kol., Lidová kultura na Moravě, Vlastivěda moravská, Země a lid, nová řada, svazek 10, Strážnice – Brno 2000, s. 20.
- 4 Např. Pajer, J.: Společné a rozdílné rysy lidové kultury Strážnice a okolí. In: Socializace vesnice a proměny lidové kultury, svazek 3., Uh. Hradiště 1984, s. 94n.
Jelínková, Z.: Lidový tanec ve Strážnici a na Strážnicku. In: Venkovské město, svazek 1., Uh. Hradiště 1986, s. 133n.
- 5 Pajer, J. - Trachtulec, V.: Pisňový a hudební folklór. In: Veselsko, 66. svazek topografické řady Vlastivědy moravské, Brno 1999, s. 225n.
- 6 Jelínková, Z.: Slovácko. Dolňácko. Popisy tanců ke stejnojmenné videokazetě. Lidové tance z Čech, Moravy a Slezska, díl VII., část 2., Strážnice 1996. S. 109n.
- 7 Jelínková, Z.: Lidový tanec. In: Veselsko, o. c. s. 257.
- 8 Jelínková, Slovácko..., o. c. s. 63.
- 9 Jelínková, Z.: Mužské taneční projevy na Slovácku. Svatobořice – Místín 1991. S. 16.
- 10 Pajer, J.: Zvláštnosti lidové kultury strážnického Dolňácka. (K bližší etnografické diferenciaci na Slovácku.) In: Národopisné aktuality, 10, 1973, s. 274n.
Adamcová, D.: Taneční tradice ve Strážnici a okolí. Rkp. diplomové práce z r. 1981.
Pajer, J.: Společné a rozdílné rysy..., o. c.
Pajer, J.: Strážnice a okolí. In: Venkovské město..., o. c. 113n.
Šepláková, V.: Ke vztahu lidové a městanské tradice v hudební kultuře Strážnice. In: Venkovské město..., o. c. s. 121n.
Jelínková, Z.: Lidový tanec ve Strážnici..., o. c.
- 11 Jelínková, Mužské taneční..., o. c. s. 1.
- 12 Holý, D.: O verbuňku. In: Slovácký verbuňk v teorii a praxi, s. 17.
- 13 Výsloužil, J.: Hudební slovník pro každého. Vizovice 1995. S. 311.
Holý, D., o. c.
- 14 Encyklopédia ľudovej kultúry Slovenska. Bratislava 1995. Heslo „verbunk“, zv. 2, s. 297n.
- 15 Jelínková, Mužské taneční..., o. c. s. 14 a 16.
- 16 Např. Tanec pro mužského z Velké n. V., zaznamenaný M. Zemanem (Bartoš, F. - Janáček, L.: Národní písně moravské v nově nasbírané, Praha 1901, s. 930), přetištěný v publ. Zeman, M.: Hornácké tance, Praha 1951 na s. 30 pod názvem Verbunk: Jací, tací. Je to zakládáný krok, stále ve všech slováckých verbuňkových stylech, zvláště pak na Uherskohradištsku a Uherskobrodsku, v různém provedení hojně používaný.
- 17 Výsloužil, o. c., s. 202.
- 18 Pajer, J.: Marie Procházková (1886 – 1986), zpěvačka ze Strážnice. Praha 1986. S. 287.
- 19 Pajer, Marie..., o. c. s. 295.
- 20 Šepláková, o. c. s. 123.
- 21 Pajer, Marie..., o. c. s. 287, 295, 314.
Shodně Jelínková, Z.: Lidový tanec ve Strážnici..., o. c. s. 133, a Mužské taneční..., o. c. s. 14n.
- 22 Pajer, Marie..., o. c. s. 378.
- 23 Pajer, Marie..., o. c. s. 411.
- 24 Jelínková, Mužské taneční..., o. c. s. 15n.

- 25 Marie Procházková užívá výhradně slova cifra, cifrovat, stejně Vladimír Úlehla (Živá píseň, Praha 1949).
- 26 Bíza, Josef: Lidová kultura. In: Bíza, J. – Skácel, J., Slovácká obec Rohatec, Rohatec 1973, s. 159.
- 27 Adamcová, cit. dipl. práce s. 47.
- 28 Slovácký verbuňk..., o. c. s. 33.
- 29 Záznam z jednání pracovní skupiny pro přípravu videokazety Verbuňk na Strážnicku, Veselsku a Uherskoostrožsku dne 19. 10. 2002.
- 30 Pajer, Marie..., o. c. s. 346, M. Procházková: *„Indá byly asendy v Kyjově, to tam jezdili na vozoch. A potom byly tady ve Strážnici. To sa zjždžali z celého okolí. Tyto dědiny, Znorovy, Zarazice, Velká a Lhota, to všechno patřilo k temu. Petrov, Sudoměřice.“*
- 31 Volavý, V.: Za Františkem Vajčnerem – Plačkem. In: Národopisné aktuality, XII, 1975, s. 38.
- 32 Úlehla, o. c. s. 99.
- 33 Adamcová, cit. dipl. práce s. 17.
- 34 Slovácký verbuňk..., o. c. s. 58 a 59.
- 35 Již citovaný záznam z jednání 19. 10. 2002.
- 36 Jelínková, Mužské taneční..., o. c. s. 14-15.
- 37 Tamtéž s. 16.
- 38 Slovácký verbuňk..., o. c. s. 59.
- 39 Adamcová, cit. dipl. práce s. 46n.
- 40 D. Adamcová to ve své citované diplomové práci dokládá mnoha místech. Srov. její studii Taneční tradice Strážnice, některé její vývojové tendence a současný stav. In: Venkovské město, o. c. s. 139n.
- 41 Verbíří Strážnicka a Veselska, natáčecí den 17. 11. 2001 ve skanzenu ve Strážnici – rozhovory.
- 42 Z přehledu tradičního repertoáru lidových tanců: cifra (verbuňk) se vyskytovala kromě Strážnice také v Petrově, Sudoměřicích a Vnorovech.
- 43 Záznam z jednání pracovní skupiny pro přípravu videokazety Verbuňk na Strážnicku, Veselsku a Uherskoostrožsku dne 19. 10. 2002.
- 44 Bartošíková, A.: O Veselí a Veselanech. Veselí n. M. 1997. S. 84.
- 45 Shodně o obcích kolem Strážnice D. Adamcová v Taneční tradice Strážnice..., o. c. s. 141: *„Ve vesnickém prostředí okolních obcí (Petrov, Sudoměřice, Radějov) sice autentický taneční projev dozníval ještě v 60. letech, často však ve zjednodušené, až úpadkové podobě. Vzhledem k tomu, že jej ve vhodné době nepodchytil krúžek nebo soubor, dnes místní folklórní tradice doznívá pouze ve vědomí starších a nejstarších obyvatel a jen díky regionálním pořadům MFF Strážnice, které jsou zaměřeny na oblast Strážnicka, i v zájmech části mládeže.“*
- 46 Všechny rozhovory v příloze ke zprávě o natáčení ve Veselí n. M. dne 31. 3. 2002. Adamcová, cit. dipl. práce, s. 28n.
- 47 Bíza – Skácel, Slovácká..., o. c. s. 140.
- 48 Tomeš, J.: Lidová kultura Blatnice. In: Blatnice, Minulost a současnost slovácké obce, Brno - Blatnice 1981, s. 190.
- 49 Tomeš, o. c.
- 50 Bíza – Skácel, o. c.
- 50 Pajer, J. – Hořák, F.: 40 let strážnické cimbálové muziky Slávka Volavého. Strážnice 1983. S. 11.
- 51 Janáček, L.: O lidové písni a lidové hudbě. Dokumenty a studie. Praha 1955. S. 188.
- 52 Pajer – Hořák, o. c. s. 11.
- Hořák, F.: Putovali hudci. Paměti Cimbálové muziky Slávka Volavého 1943 – 1993. Strážnice 2000. S. 8: *„Kapelník Jan Mlýnek starší vedl své dva syny, staršího Františka a mladšího Jana, k všestrannému praktickému pojetí hudby, takže oba ovládali více smyčcových a dechových nástrojů. I pro ostatní členy muziky bylo příznačné, že*

ovládali praktickou znalost hry na nástroje obou druhů. Jejich všestrannější hudební založení všeobecný vývojový trend v zavádění „plechů“ vyústily v novou organizaci hry na tanečních zábavách, kdy bývalo pravidlem, že do půlnoci hrály „plechy“, po půlnoci „štrajch“. Toto členění se zpravidla dodržovalo i na svatbách, kde ke svatebnímu obřadu hrály smyčce a k zábavě plechy, nebo u velkých svateb plechy v průvodě a na veřejnosti a při svatebním veselí smyčce.“

- 53 Adamcová, cit. dipl. práce s. 28n.
Zpráva z Blatnice, viz Krist, J. M.: Historie slováckých krúžků a vznik souborů lidových tanců na Slovácku, Praha 1970, s. 17.
Obecně platné konstatování Joži Černíka (Moravské Slovensko, svazek II., Praha 1922, s. 641).
Krist, J. M.: Verbuňk na Kyjovsku. Doprovodná publikace k I. dílu Mužských tanečních projevů, druhé řady Lidových tanců z Čech, Moravy a Slezska, Strážnice 2000, s. 25.
- 54 Hořák, o. c. s. 8.
- 55 Pajer – Hořák, o. c., fotografie na s. 13.
- 56 Hořák, o. c. s. 9. Shodný text je již v práci Pajer – Hořák, o. c. s. 12.
- 57 Šepláková, o. c. s. 126.
- 58 Hořák, o. c. s. 9: „Muzika hrávala při různých příležitostech v rolnických rodinách, při výletech do přírody, které byly tehdy velmi oblíbené, dále při různých oslavách a slavnostech.“
- 59 Hořák, o. c. s. 9 a 12.
- 60 Tomeš, o. c. 184.
- 61 Hart, Rudolf - Němeček, Bohumil: Veselí nad Moravou. Dějiny města. Brno - Veselí n. M. 1973. S. 209.
- 62 Bíza – Skácel, o. c. s. 140.
- 63 Adamcová, cit. dipl. práce s. 30n.
- 64 Tomeš, o. c. s. 190.
Adamcová, cit. dipl. práce s. 34.

Literatura

- Bartošíková, A.: *O Veselí a Veselanech*. ■ *Veselí n. M.* 1997.
- Blža, J. – Skácel, J.: *Slovácká obec Rohatec*. ■ *Rohatec* 1973.
- Blatnice. *Minulost a současnost slovácké obce*. ■ *Brno – Blatnice* 1981.
- Vlastivědná knihovna moravská, svazek 37.
- Hart, Rudolf - Němeček, Bohumil: *Veselí nad Moravou. Dějiny města*. ■ *Brno - Veselí n. M.* 1973.
- Hořák, F.: *Putovali hudci. Paměti Cimbálové muziky Slávka Volavého 1943 – 1993*. ■ *Strážnice* 2000.
- Janáček, L.: *O lidové písni a lidové hudbě. Dokumenty a studie*. ■ *Praha* 1955.
- Jančář, J. s kol.: *Lidová kultura na Moravě. Vlastivěda moravská, Země a lid, nová řada, svazek 10*. ■ *Strážnice – Brno* 2000.
- Jelínková, Z.: *Mužské taneční projevy na Slovácku*. ■ *Svatobořice – Místřín* 1991.
- Kvařňa, J.: *Lidové kroje na Moravském Slovensku*. In: *Národopis lidu československého, díl I., Moravské Slovensko, svazek I.*, ■ *Praha* 1923.
- Krist, J. M.: *Historie slováckých krúžků a vznik souborů lidových tanců na Slovácku. K vývoji některých forem druhé existence folklóru*. ■ *Praha* 1970.
- Krist, J. M.: *Verbuňk na Kyjovsku. Doprovodná publikace k I. dílu Mužských tanečních projevů, druhé řady Lidových tanců z Čech, Moravy a Slezska*, ■ *Strážnice* 2000.
- Lidové tance z Čech, Moravy a Slezska. Díl VII. Slovácko, část 2. Dolňácko*. ■ *Strážnice* 1996.
- Moravské Slovensko. Národopis lidu československého. Díl I. – svazek II.* ■ *Praha* 1922.
- Pajer, J.: *Marie Procházková (1986 – 1996), zpěvačka ze Strážnice*. ■ *Praha* 1986.
- Pajer, J.: *Zvláštnosti lidové kultury strážnického Dolňácka. (K bližší etnografické diferenciaci na Slovácku.)* ■ In: *Národopisné aktuality*, 10, 1973, s. 274n.
- Pajer, J. – Hořák, F.: *40 let strážnické cimbálové muziky Slávka Volavého*. ■ *Strážnice* 1983.
- Slovácký verbuňk v teorii a praxi. Sestavili Krist, J. M. a Pavlišťik, K.* ■ *Strážnice* 1993.
- Socializace vesnice a proměny lidové kultury. Svazek 3*. ■ *Uh. Hradiště* 1984.
- Úlehla, V.: *Živá píseň*. ■ *Praha* 1949.
- Venkovské město. Svazek I.* ■ *Uh. Hradiště* 1986.
- Veselsko. 66. svazek topografické řady Vlastivědy moravské*. ■ *Brno* 1999.
- Volavý, V.: *Za Františkem Vajčnerem – Plačkem*. ■ In: *Národopisné aktuality*, XII, 1975, s. 37n.

Prameny

- Adamcová, D.: *Taneční tradice ve Strážnici a okolí*. Rkp. diplomové práce z r. 1981.
- *Jednání pracovní skupiny pro přípravu Verbuňku na Strážnicku, Veselsku a Uherskoostrožsku ve Strážnici* 16. 8. 2002.
- *Příloha ke zprávě o natáčení ve Veselí n. M. dne 31. 3. 2002.*
- *Verbůři Strážnicka a Veselska, natáčecí den 17. 11. 2001 ve skanzenu ve Strážnici – rozhovory.*
- *Záznam z jednání pracovní skupiny pro přípravu videokazety Verbuňk na Strážnicku, Veselsku a Uherskoostrožsku dne 19. 10. 2002.*

PŘÍLOHA

SEZNAM SNÍMKŮ NA VIDEOKAZETĚ

Jako VHS a S-VHS jsou označeny snímky, které byly převzaty z natáčecí těchto technologií.

CM = cimbálová muzika.

DH = dechová hudba.

s. = soubor.

POD ÚVODNÍMI TITULKY:

1. *Hody ve Vnorovech 18. 11. 2001: hromadný verbuňk chasy a dalších účastníků, hraje hudecká muzika z Vnorov.*

DÁLE:

2. *Verbuňk Hory hučá, hraje CM Slávka Volavého 30. 5. 1968. Edice tradiční lidové hudby Ústavu lidové kultury ve Strážnici I. 1969 – 1973. Strážnice 2001. ■ CD*
3. *Mezinárodní folklorní festival ve Strážnici 14. 7. 1990 (dále jen MFF a datum): zahajovací verbuňk účastníků finále Soutěže o nejlepšího tanečníka slováckého verbuňku (dále jen Soutěž), hraje CM Burčáci při JZD Mír v Uh. Hradišti – Kunovicích. ■ VHS*
4. *MFF 29. 6. 1991: verbuňk diváků při výběrovém kole Soutěže, hraje CM Burčáci při ZD Mír v Kunovicích. ■ VHS*
5. *MFF 25. 6. 1988: Jiří Gazárek (nar. 1956) ze souboru Danaj ve Strážnici ve výběrovém kole Soutěže, hraje CM Burčáci při JZD Mír Uh. Hradiště - Kunovice. ■ VHS*
6. *Slavnost Slovácko ještě žije 7.–8.7.1945 ve Zlíně: Strážničané v průvodu. Kopie 35 mm němeého filmu na VHS.*
7. *MFF 1954: Vítězslav Volavý (1922 – 1983) ze Strážnice cífkuje při své muzice. Kopie němeého filmu na VHS.*
8. *MFF 1975: Josef Vajčner st. (1935 – 1999) v pořadu Otvírajte sa strážnické brány, hraje CM Slávka Volavého ze Strážnice. Kopie dodatečně ozvučovaného filmu na VHS.*
9. *II. seminář o verbuňku 26. 3. 1988: Josef Vajčner st. a Jan Gajda (1940) ze Strážnice, dlouholetý člen odborné poroty Soutěže. ■ VHS*
10. *MFF 1. 7. 1989: Josef Vajčner st. a František Gajda (1925) ze Strážnice v pořadu Nositelé tradice – slováčtí verblíři*

- posledních padesáti let, hraje CM Slávka Volavého ze Strážnice.
▪ VHS
11. *Lidové tance z Čech, Moravy a Slezska*, VII. díl, 2. část, tanec G. 9, natočeno 1994: *Josef Vajčner st., Jan Gajda a Milan Gajda* (1937) ze Strážnice, hraje CM s. Danaj ve Strážnici.
 12. MFF 27. 6. 1987: *Josef Vajčner ml.* (1968 - 1997) ze s. Žerotín ve Strážnici ve výběrovém kole Soutěže, hraje CM Prespolan z Veselí n/M. ▪ VHS
 13. MFF 25. 6. 1994: *Josef Štastný* (1971) ze souboru Danaj ve Strážnici ve finále Soutěže, hraje CM Burčáci z Míkovic. ▪ VHS
 14. *Natáčení vybraných tanečníků* v Muzeu vesnice jihovýchodní Moravy ve Strážnici 17. 11. 2001 (dále jen MVJVM a datum): *Jiří Gazárek*, hraje CM Strážničan ze Strážnice.
 15. MFF 26. 6. 1993: *Vítězslav Hořák* (1974) ze s. Žerotín ve Strážnici ve finále Soutěže hraje CM Burčáci z Míkovic. ▪ VHS
 16. MFF 26. 6. 1993: *Jan Gajda, Jiří Gazárek, Vítězslav Hořák, Jan Hořák* (1947) a *Josef Košťálík* (1953) ze Strážnice v pořadu *Nositelé tradice – mužské skoky na jihovýchodní Moravě a jihozápadním Slovensku*, hraje CM s. Danaj ze Strážnice. ▪ VHS
 17. *Hody ve Vnorovech* 18. 11. 2001: *verbuňk chasy a dalších účastníků na zahájení hodové zábavy*, hraje CM ze Vnorov.
 18. *Natáčení vybraných tanečníků* v Kulturním domu ve Veselí n. M. 31. 3. 2002 (dále jen Veselí a datum): *Jaromír Matuška* (1964) a *Aleš Popelka* (1967) z Veselí n/M., hraje CM s. Radošov ve Veselí n/M.
 19. MFF 14. 7. 1990: *Jan Grabec* (1965) ze Zarazic a s. Radošov ve Veselí n/M. ve výběrovém kole Soutěže, hraje CM Burčáci při JZD Mír Uh. Hradiště – Kunovice. ▪ VHS
 20. MVJVM 17. 11. 2001: *Petr Radoch* (1970) z Ostrožské Lhoty, hraje CM Strážničan ze Strážnice.
 21. MFF 27. 6. 1992: *Jiří Buráň* (1973) ze souboru Ostrožan v Uh.Ostrohu ve výběrovém kole Soutěže, hraje CM Burčáci z Míkovic. ▪ VHS
 22. *Veselí* 31. 3. 2002: *Pavel Bártek* (1973) z Veselí n/M. a *Petr Žajdlík* (1974) z Blatnice p. sv. Antonínkem, hraje CM s. Radošov ve Veselí n/M.
 23. *Veselí* 31. 3. 2002: *Stanislav Žajdlík* (1978) z Blatnice p. sv. Antonínkem a s. Radošov ve Veselí n/M., hraje CM s.
 24. *Veselí* 31. 3. 2002: *Michal Všetula* (1979) ze s. Radošov ve Veselí n/M., hraje CM s.
 25. *Veselí* 31. 3. 2002: *Jaroslav Konečný* (1953) a *Karel Vašítek* (1961) z Liděřovic, *Vojtěch Studénka* (1954), *Karel*

- Vorálek (1956) a Antonín Zýbal (1961) z Vnorov a Vojtěch Bilek (1956) z Veselí n/M., hraje CM s. Radošov ve Veselí n/M.
26. **Předvelikonoční zábava** v Kulturním domu ve Veselí n/M. 31. 3. 2002: verbuňk chasy s. Radošov z Veselí n/M., hraje CM s.
27. **Hody ve Strážnici r. 1997:** verbuňk stárka Vítězslava Hořáka, hraje CM Strážničan v hudeckém obsazení. ■ VHS
28. **Hody ve Vnorovech 18. 11. 2001:** verbuňk stárků a pak veškeré chasy před domem mladšího stárka, hraje DH Vnorovjané ze Vnorov.
29. **MFF 26. 6. 1999:** členové strážnických s. v průvodu, hraje CM Strážničan v hudeckém obsazení. ■ S-VHS
30. **MFF 26. 6. 1993:** Jan Gajda a Anna Loutchanová ze Strážnice v pořadu Nositelé tradice – mužské skoky na jihovýchodní Moravě a jihozápadním Slovensku, hraje CM s. Danaj ze Strážnice. ■ VHS
31. **MFF 24. 6. 1988:** skupina tanečníků ze Strážnice v pořadu Strážnica městečko, hraje CM Pavla Můčky při PS Brno, závod Strážnice. ■ VHS
32. **MFF 24. 6. 1992:** Verbuňky, taneční číslo Jiřího Nováka v souboru Žerotín ve Strážnici, v pořadu Strážničané, hraje CM Pavla Můčky ze Strážnice. ■ VHS

POD ZÁVĚREČNÝMI TITULKY:

33. **Verbuňk členů s. Danaj ze Strážnice na slavnostním představení ke 35. výročí založení s. v roce 1994,** hraje CM s. ■ VHS

VERBUŇK IN DER UMGEBUNG VON STRÁŽNICE, VESELÍ UND UHERSKÝ OSTROH

R e s ü m e e

Bereits während der Arbeit an der Grundreihe der Videoenzyklopedie „Volkstänze aus Böhmen, Mähren und Schlesien“ (die 1994-1997 erschienenen 10 Teile auf vierzehn Videokassetten umfassen um die 1000 Tänze) war klar, daß die Tanzdarbietungen der Männer darin nur unvollständig erfaßt sind, insbesondere jene, die einen deutlichen Improvisationscharakter aufweisen, und ihre regionale Stilart dabei erhalten geblieben ist. Ústav lidové kultury (Institut der Volkskultur) in Strážnice setzt deswegen seine Videoenzyklopedie mit einer zweiten Reihe mit dem Untertitel „Tanzdarbietungen der Männer“ fort. Das Ziel dieser Videoenzyklopedie ist mit jenem der Grundreihe identisch: eine komplexe und zuverlässige Quelle zum Kennenlernen regionaler Tanztypen und Tanzstile zu erstellen, so wie diese von den gegenwärtigen Volkstanztraditionsträgern bis heute erhalten geblieben ist. Sie soll einem womöglich breiten Anwenderspektrum dienen. Die Spezifika des Tanzmaterials erforderten für sich jedoch – im Gegensatz zu der Grundreihe – eine andere Bearbeitungsweise. Eine größere Hervorhebung der Details sowie deren stilbildenden Variierens forderten ein kurzgefaßtes Kommentar direkt auf der Videokassette, das dann in dieser Begleitpublikation noch näher ausgeführt ist. In der Programmreihe sind bisher folgende Teile erschienen: I. „Verbuňk“ im Kyjovsko-Gebiet, II. „Verbuňk“ im Podluží-Gebiet, III. „Verbuňk“ bei den hannakischen Slowaken und V. „Verbuňk“ aus den Gebieten um Uherské Hradiště und Uherský Brod.

Slovácký verbuňk (Werbetanz aus der Mährischer Slowakei) ist ein improvisierter Männertanz mit Sprungcharakter und mit einer besonderen Prägung, die darin besteht, daß – obwohl der Tanz überwiegend kollektiv getanzt wird – jeder Tänzer für sich selbst tanzt und dabei seine

regionale und örtliche Zugehörigkeit vertritt, seine Tanzkunst und sein Naturell zum Ausdruck bringt. Man tanzt zu einem bestimmten Liederkreis, unter denen die sog. „neuungarischen Lieder“ überwiegen. Der IV. Teil der zweiten Programmreihe wird dem „verbuňk“ aus den Gebieten um Strážnice, Veselí und Uherský Ostroh gewidmet, die zu der Dolníácko-Region in Mährischer Slowakei gehören.

Die Entstehung des verbuňk-Tanzes ist noch nicht ausreichend durchforscht worden. Man nimmt an, daß er sich zu einem eigenständigen Tanz aus verschiedenen Bewegungsformen während des 19. Jahrhunderts allmählich entwickelte. In dieser Form entstand der Tanz in diesem Gebiet jedoch erst in der ersten Hälfte des 20. Jahrhunderts. Dieser Tanz lebt und entwickelt sich hier bis heute weiter.

Die Form des hiesigen verbuňk-Tanzes beschrieb in seiner Charakteristik die Arbeitsgruppe der Volkstanz- und regionaler verbuňk-Kenner aus dem genannten Gebiet aufgrund des Studiums von 148 Tanzaufnahmen aus den Jahren 1945-2002.

Da die ältere Tanzform (aus dem Ende des 19. und der ersten Hälfte des 20. Jahrhunderts) bis auf einige knappe Beschreibungen nicht festgehalten worden ist, konnte man erst den Tanz aus der zweiten Hälfte des 20. Jahrhunderts erforschen, als hervorragende Tänzer diesen - in Zusammenhang mit der sog. Folklorebewegung, d.h. mit der Wirkung der organisierten Pflege des Volkstanzes, des Volksgesangs bzw. der Volksmusik. - stark geformt haben.

Der Tanzstil in Strážnice basiert auf der Art und Weise, wie František Vajčner sen. (1893 – 1974) aus der Familie mit der Bezeichnung Vajčneré – Plačci sowie seine Söhne František jun. (1927 – 1975) und Josef sen. (1935 – 1999) getanzt haben. Ihre Tanzart knüpfte in einer gewissen Weise auf die Tanztradition der Bauernschicht der Stadt Strážnice an. Von ihnen verbreitete sich dann dieser Tanzstil durch ihre Schüler und die Folkloreensembles aus Strážnice in die nahegelegene und mit der Zeit auch die entfernte Umgebung, wo dieser Tanz am Anfang des 20. Jahrhunderts

meistens erlosch und keinen ausgeprägten Stil gebildet hat. In Raum von Veselí und Uherský Ostroh erneuerte sich der Tanz erst mit der Entstehung der Folkloreensembles um die fünfziger und sechziger Jahre des 20. Jahrhunderts, vor allem unter dem Einfluß des Strážnicer Gebietes, aber auch der anliegenden Regionen der Mährischen Slowakei – der Hornácko- sowie der Dolňácko-Region bei Uherské Hradiště.

Der Tanz hat drei Teile: einen Vorgesang des Tanzliedes, einen langsamen Teil (der wird mit einem Bogenstrich der Geige – dem sog. „duvaj“ - gespielt), und einen schnellen Teil (mit sog. Auflöser gespielt) des eigentlichen Tanzes. In Strážnice wird – als eine bestimmte Besonderheit – üblicherweise zwischen die erwähnten Teile des eigentlichen Tanzes noch ein Teil im mäßigen Tempo eingefügt, der auf dieselbe Weise wie der schnelle Teil gespielt wird. Gute Tänzer setzen in jedem Tanzabschnitt andere Figuren ein.

Der Vorgesang ist wichtig, dadurch kommt der Tänzer in die richtige Laune und knüpft Kontakt mit der Musikkapelle an, die den Tanzablauf erheblich beeinflussen kann. Von ihr hängt ab, ob sie den Tänzer zu einer Spitzenleistung provoziert und seinem Tanz durch ihre Spielkunst eine Leichtigkeit verleiht.

Die meisten Tanzfiguren sind sämtlichen mährisch-slowakischen „verbuňk“-Stilen eigen und unterscheiden sich in der Ausführung durch die Körper- und Armhaltung sowie die Beinführung voneinander. Der Vajčnersche Tanzstil ist durch die überwiegend geschlossene Kniehaltung, ein besonders eigenartiges, den breiten Raum, in Anspruch nehmendes Tanzen im langsamen und oft auch im mittleren Teil, die nicht besonders hohen Tanzelemente, die konsequent gespreizten Fußspitzen und die insgesamt gemäßigte Tanzdarbietung charakteristisch.

Die Musikbegleitung des „verbuňk“ war und ist hier dieselbe wie jene der anderen Volkstänze aus dieser Region. Zunächst waren es die Dudelsack- und Streichkapellen, die seit den letzten Jahrzehnten des 19. Jahrhunderts allmählich von den Blaskapellen verdrängt wurden.

In Strážnice konnten sich jedoch die Streichkapellen und später auch die Zimbalkapellen lange halten, und ihre Tradition ging direkt in die von den heutigen Folkloreensembles betriebenen Formen über, die vorwiegend auf der Bühne tätig sind. In Raum von Veselí und Uherský Ostroh kamen die Streichkapellen – diesmal jedoch mit Zimbal – erst im letzten Drittel des 20. Jahrhunderts im Zusammenhang mit der Folklorebewegung erneut zu Wort. Derzeit existieren die Blas- und die Zimbalkapellen nebeneinander, bei den traditionellen Dorffesten und den dabei stattfindenden Unterhaltungen steht die Blasmusik jedoch immer noch im Vordergrund. „Verbuňk“ tanzt man jedoch vor allem zur Zimbalmusik, sofern sie vor Ort verfügbar ist.

Der „verbuňk“ in den Gebieten um Strážnice, Veselí und Uherský Ostroh lebt vor allem in den Folkloreensembles, in „slovácké krúžky“ (diese stellen eine eigenartige Form von Bürgervereinigungen - Zirkeln - dar, in denen sich die Elemente einer lebendigen örtlichen Tradition mit einigen Merkmalen der Folkloreensembles verbinden) und in den Folkloregruppen, die unregelmäßig zu bestimmten Gelegenheiten – meist zwecks Ausführung eines traditionellen Brauches – gebildet werden.

Die Burschen lernen „verbuňk“ in den „slovácké krúžky“ und den Folkloreensembles, überall wird jedoch ein besonderer Nachdruck auf die Improvisation und den individuellen Charakter des Tanzes gelegt., obwohl man immer wieder versucht, „verbuňk“ für Bühnenauftritte auf irgendeine Weise zu bearbeiten.

Eine besondere Tanzgelegenheit stellen die „verbuňk“-Wettbewerbe dar, deren Tradition in Strážnice bis in den Anfang des 19. Jahrhunderts zurück reicht. Derzeit finden ab und zu Wettbewerbe der Tänzer aus dieser Region statt, die auf den Wettbewerb im Rahmen des Internationalen Folklorefestivals in Strážnice anknüpfen, der zum ersten mal bereits 1946 stattfand.

VERBUŇK IN STRÁŽNICE, VESELÍ AND UHERSKÝ OSTROH REGION

S u m m a r y

Even while the basic set of videoencyclopedias of The Folk Dances from Bohemia, Moravia and Silesia was being made, (10 volumes released in the years 1994-1997 on fourteen videocassettes containing around 1000 dances), it was clear that men's dances were recorded only fragmentarily, especially those of a distinctively improvisational nature which have kept their regional style. The Institute of Folk Culture in Strážnice is therefore now following this up with another sequence of videoencyclopedias subtitled Male Dances. Its goal is identical with that of the basic set, namely to create a complex and reliable resource for getting to know regional types and styles of dances as they have been preserved by present holders of folk dance traditions and to serve as wide a spectrum of users as possible. Because of its specific nature however, the dance material had to be processed in a way different from that of the basic set. The bigger emphasis on details and on how those details create variations in style, called for a brief commentary as part of the videocassette itself. This is then elaborated upon in this accompanying publication. In this set the following volumes have been released so far: I. Verbuňk in the Kyjov Region, II. Verbuňk in the Podluží Region, III. Verbuňk of the Haná Slovaks and V. Verbuňk in Uherské Hradiště and Uherský Brod region.

Moravian-Slovak verbuňk is an individual male improvised dance of an idiosyncratic nature involving leaping. Although largely danced in a group, each dancer dances on his own expressing both his regional and local origin, his dance skills and temperament. They dance accompanied by a certain range of songs most of which are New Hungarian in origin. Volume IV of the second set deals with verbuňk from the **Strážnice, Veselí, and Uherský Ostroh** ethnographical regions, which are parts of the **Moravian-Slovak „Dolňácko“** (the lower reaches of the

Morava river).

The origin of verbuňk has not yet been explored sufficiently. It is believed to have developed into a specific dance from different motion forms during the 19th century. In this region it developed only in the first half of the 20th century. It still lives on and is being developed further.

The present version of the local verbuňk was described by a work-group of experts on folk dance and regional experts on verbuňk in the above named regions who had studied 148 motion pictures covering the period 1945-2002.

As the older version of the dance (originating at the end of the 19th and the first half of the 20th century) has not been recorded, except for a few incomplete descriptions, it was only the dance of the second half of the 20th century which could be studied and then its form was greatly influenced by excellent dancers within the so called folklore movement and the impact of the organised fostering of folk dance, singing and music.

The origin of the dance style in Strážnice was that performed by František Vajčner senior (1893 – 1974) from the family called Vajčneré-Plačci and his sons František jr. (1927-1975) and Josef senior (1935-1999). Their style more or less continued the tradition of peasants' dance in this region. From them, through their pupils and Strážnice folk ensembles, it spread out locally and later also further afield where at the beginning of the 20th century this dance generally disappeared and its style did not crystallize. In the Veselý and Uherský Ostroh regions the dance started reviving only with the creation of folk ensembles at the turn of the 1950's and the 1960's being influenced by Strážnice as well as by the neighbouring Moravian-Slovak regions of Horníácko (the upper reaches of the Morava river) and Uherské Hradiště Dolníácko (the lower reaches of the Morava river).

The dance has three parts: singing the dance song; the slow dance part (accompanied by a violin bow style of playing called „duváj“) and the quick dance part (accompanied by a so called natural style of violin

playing). In Strážnice – and this is a certain speciality – dancers also include a medium pace part accompanied the same way as the quick part. Good dancers use different routines in each dance part.

Chanting is important as it gets the dancer in the proper mood and helps him to establish contact with the band which is of considerable importance for the progress of the dance. It is the band which can stimulate the dancer to his best performance. The dancer's lightness of touch depends on the band's playing.

Most dance routines can be found in all Moravian-Slovak *verbuňk* styles and differ only in posture, the hold of the arms and the conduct of the legs. Characteristic of the Vajčner dance style is the keeping of the knees largely together and the rather specific use of a larger space in the slow and often also in the middle parts. Dance routines are not too high, toes are always stretched out and the expression is rather moderate.

Music accompaniment to *verbuňk* here has always been the same as with other folk dances of the region. First there were bagpipe and fiddler bands which from the last decades of the 19th century started to be replaced by brass bands. In Strážnice however, folk fiddler and later cimbalom bands stood their ground for a long time and their tradition was transformed directly into the forms performed by present folk ensembles focusing mainly on stage performances. In the Veselí and Uherský Ostroh regions fiddler bands, this time complemented with the cimbalon however, were revived as late as in the last third of 20th century in connection with the folklore movement. At present both brass and cimbalom bands coexist, but at traditional village festivities and dances brass bands still dominate. *Verbuňk* however is danced with cimbalon music if it is locally available.

Verbuňk in the Strážnice, Veselí and Uherský Ostroh regions lives on especially in folk ensembles, Moravian-Slovak folk groups (a specific form of local society combining features of live local tradition with some folk ensemble activities) and folklore groups created now and again for certain occasions, usually to perform a traditional custom.

In Moravian-Slovak groups and folk ensembles boys learn to dance *verbuňk* but the emphasis is always on its improvisational and individual character although there have been attempts to adapt the dance for the stage.

A special dance occasion is represented by *verbuňk* contests which have a tradition going back to the beginning of the 19th century in Strážnice. At present contests for dancers in this region are held from time to time, linked with the contest within the International Folklore Festival in Strážnice, which was first held as early as in 1946.

OBSAH:

strana:

6	Předmluva
8	Vymezení oblasti
10	Slovácký verbuňk
14	Verbuňk ve zkoumané oblasti do 2. světové války
16	Vznik a vývoj soudobého verbuňku
24	Hudební doprovod
27	Taneční příležitosti
30	Poznámky k textu
33	Použitá literatura a prameny
PŘÍLOHA:	
35	Seznam snímků na videokazetě
38	Cizojazyčná resumé

Obsah:

Strana

6 Předmluva

8 Vznik a vývoj lidových tanců

10 Slezský verbuňk

14 Verbuňk na strážnicku, vešelsku a uherskoostrožsku

16 Věk a vývoj strážnicko-vešelského verbuňku

24 Taneční doprovod

27 Taneční doprovod

30 Závěrečné úvahy

32 Příloha: Fotografie z archivu

Lidové tance z Čech, Moravy a Slezska.

Řada druhá:

Mužské taneční projevy.

DÍL IV.

**VERBUŇK NA STRÁŽNICKU, VESELSKU
A UHERSKOOSTROŽSKU.**

Doprovodná publikace ke stejnojmenné videokazetě.

Zpracoval Jan Miroslav Krist.

Obálka a grafická úprava Hana Hladilová.

Na obálce Petr Klásek (1976) ze souboru Danaj ve Strážnici.

Odpovědný redaktor PhDr. Jan Krist.

Vydal © Ústav lidové kultury ve Strážnici 2002.

Tisk Lelka, Dolní Bojanovice.

2002